

LiBeRtE

Piyasa Medeniyeti

Editör: Atilla Yayla

Yayla, Atilla (ed.)
Piyasa Medeniyeti

ISBN 13: 978-975-6877-86-9

Liberte Yayınları® / 96

2. Baskı: Temmuz 2013, 1. Baskı: Ocak 2004

© 2013, 2003, Liberte Yayınları®

Tashih: Selçuk Durgut

Sayfa Düzeni: Liberte Yayınları

Kapak Tasarımı: Muhsin Doğan

Montaj: Merkez Repro

Baskı: Tarcan Matbaası

Adres: Zübeyde Hanım Mah. Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
liberteyayin grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr

Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

KATKIDA BULUNANLAR

Makale sıralamasına göre,

Atilla Yayla Ankara Üniversitesi'nde lisans (1980), yüksek lisans (1982) ve doktora (1986) derecelerini tamamlayan Yayla, çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yaptıktan sonra İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde bölüm başkanı olarak çalışmaya başladı. TDV, TSİD, Mont Pelerin Cemiyeti, Center of New Europe gibi kurumlarda üyeliği bulunmaktadır. Aynı zamanda Liberal Düşünce Topluluğu'nun kurucularındandır.

Stephen Moore Amerikalı ekonomi ve siyaset çözümlemecisi olan Stephen Moore Club for Growth'un kuruculuğunu ve 1999'dan 2004'e başkanlığını yaptı. CATO Enstitüsü'nde mali politika çalışmaları direktörü olmasının yanı sıra *The Wall Street Journal* yayın kurulu üyeliği de yapmaktadır. Moore özellikle serbest piyasa ekonomisini ve arz yönlü iktisatı savunan görüşleriyle bilinmektedir.

Julian L. Simon Illinois Üniversitesi'nde uzun süre İşletme profesörlüğü yaptıktan sonra hayatının sonuna kadar CATO Enstitüsü'nde kıdemli üye olarak yer almıştı. İktisat üzerine yazılmış onlarca kitabı ve makalesi bulunmaktadır. Nüfus, doğal kaynaklar ve göç üzerine yaptığı çalışmalarıyla bilinmektedir.

E. Calvin Beisner Ft. Lauderdale'de bulunan Knox Papaz Okulu'nda ve daha birçok dini kurumda ilahiyatçı olarak görev aldı. Aynı zamanda muhafazakar bir aktivist olan Beisner, interdisipliner bir çalışma yürüterek ekonomi, siyaset ve ekoloji gibi konuları İncil'e dayandırdığı farklı açıklamalarla ele almaktadır. Cornwall Alliance for the Stewardship of Creation'ın başkanıdır.

Norman Barry 20. Yüzyıl'ın klasik liberal toplum ve siyaset felsefesinin önde gelen temsilcilerinden biri olan Barry, Birleşik Krallık'ta klasik liberal teorinin önde gelen savunucusu olarak görülmüştür. 2005 yılında Libertarian Alliance (LA) tarafından "Liberty in Theory" hayat boyu ödülüne layık görülmüştür. Londra'da faaliyet gösteren Institute of Economic Affairs, Institute for the Study of Civil Society, David Hume Institute'un ve ayrıca *Liberal Düşünce* dergisinin danışma kurulu üyeliğini yapmıştır.

R. M. Hartwell Sanayi Devrimi konusunda otorite olan seçkin bir Avustralya kökenli İngiliz iktisat tarihçisidir. New South Wales Üniversitesi'nde Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dekanı ve İktisat Tarihi profesörü olarak görev yapmış, Avustralya Ulusal Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Ayrıca 1957-1972 yılları arasında *The Economic History Review* adlı akademik derginin editörlüğünü yapmıştır.

Ralph Raico Liberteryen bir Amerikalı tarihçi olan Raico, Avrupa'da klasik liberalizm ve Avusturya İktisatı konularında uzmandır. Buffalo State College'da tarih profesörlüğü, Mises Enstitüsü'nde kıdemli öğretim üyeliği yapmaktadır. Raico, Mises'in öğrencisi olmasının yanı sıra, Mises'in öğütlerine uyarak Almanca öğrenmiş ve Mises'in *Liberalismus* adlı eserini İngilizceye çevirmiştir.

Henry Hazlitt Hazlitt ekonomi düşünürü ve özgürlük savunucusu kimliğiyle bilinmektedir. *The Wall Street Journal*, *The New York Evening Post*, *The Sun* gibi çeşitli gazetelerde çalışmış, *Newsweek* dergisinde "Business Tides" sütununda yazmıştır. *Economics in One Lesson* adlı kitabı 1946'dan bu yana bir milyon satış yapmıştır. Hazlitt aynı zamanda Ekonomi Eğitimi Vakfı'nın (The Foundation of Economic Education) kurucularındandır.

Daniel T. Griswold Wisconsin-Madison Üniversitesi'nde gazetecilik ve ekonomi alanlarında lisans eğitimini daha sonra da London School of Economics'te Dünya Ekonomi Politikaları üzerine yüksek lisansını tamamladı. *The Wall Street Journal*, *Los Angeles Times* gazetelerinde ve CNN, PBS, C-Span'ın da yer aldığı birçok ulusal kanal ve radyoda meclis basın sekreterliği, sayfa editörlüğü gibi görevlerde yer aldı. CATO Enstitüsü Ticaret Politikaları Araştırma Merkezi uzmandır. Ticaret ve göç politikaları üzerine sayısız çalışması bulunmaktadır.

Ernest van den Haag Hollanda doğumlu van den Haag, sıkı bir komünist olduğu 1930'larda İtalya'da süikaste uğramış, hapishanede yatmış ve Mussolini rejiminden nihayet ABD'ye kaçmıştır. Siyaset felsefecisi Sydney Hook ile tanıştıktan sonra siyasal paradigmasını tamamen değiştirmiştir. Fordham Üniversitesi'nde Hukuk ve Kamu Politikaları alanlarında öğretim üyeliği yapmış ve çalışmalarıyla yeni-muhafazakarlığın erken dönem temsilcilerinden biri olarak görülmüştür. En çok *National Review*'deki makaleleriyle bilinmektedir.

İÇİNDEKİLER

	Önsöz	
	Atilla Yayla.....	11
1	Piyasa Medeniyeti	
	Atilla Yayla.....	15
2	20. Yüzyıl: İnsanlığın Yaşadığı En İyi Çağ	
	Stephen Moore ve Julian L. Simon.....	51
3	İkinci Bin Yılda Maddî İlerleme	
	E. Calvin Beisner.....	63
4	Zenginliğe Giden Yol	
	<i>The Economist</i>	75
5	Piyasa	
	Norman P. Barry.....	87
6	Kapitalizm	
	Norman P. Barry.....	95
7	Tarih ve İdeoloji	
	R. M. Hartwell.....	105

8	Kapitalizm ve Tarihçiler: Kapitalizm Hakkında Mitler	
	Ralph Raico.....	125
9	Kapitalizmin Etiği	
	Henry Hazlitt.....	151
10	Piyasa Ekonomisinin ABC'si	
	Henry Hazlitt.....	185
11	Serbest Ticaret Üzerine Yedi Ahlâkî İlke	
	Daniel T. Griswold.....	197
12	Entelektüellerin Kapitalizm Düşmanlığı	
	Ernest van den Haag.....	211

MAKALELERİN KÜNYESİ

- 2 Moore, Stephen ve Julian L. Simon, "The Greatest Century That Ever Was: 25 Miraculous Trends of the Past 100 Years", *Policy Analysis*, No. 304 (Aralık 15, 1999), s. 2-7.
- 3 Beisner, Calvin E., "Material Progress Over the Past Millenium", *Freeman*, Kasım 1999, s. 8-12.
- 4 "The Road to Riches", *The Economist*, 1 Ocak 2000-31 Aralık 1999, s. 10-12.
- 5 Barry, Norman P., "Market", Nigel Ashford ve Stephan Davies (eds), *A Dictionary of Conservative and Libertarian Thought* içinde, Londra ve New York: Routledge, 1991, s. 170-173.
- 6 Barry, Norman P., "Capitalism", Nigel Ashford ve Stephan Davies (eds.), *A Dictionary of Conservative and Libertarian Thought* içinde, Londra ve New York: Routledge, 1991, s. 24-28.
- 7 Hartwell, R. M., "History and Ideology", *Modern Age*, Cilt 18, Sayı 4, Sonbahar, 1974.
- 8 Raico, Ralph, "Capitalism and Historians: Myths About Capitalism", Hardy Bouillon (ed.), *Do Ideas Matter?*, Brussels: Center for New Europe, 2001, s. 83-102. Bu tebliğin orijinal versiyonu Mayıs 2000'de St. Gallen'de The Hayek Gesselchaft'in bir toplantısında dağıtılmıştır.
- 9 Hazlitt, Henry, "The Ethics of Capitalism", *The Foundations of Morality*, New York: The Foundation for Economic Education, 1994, Böl.: 30, s. 301-324.
- 10 Hazlitt, Henry, "The ABC of a Market Economy", *Ideas on Liberty*, Şubat 1985.
- 11 Griswold, Daniel T., "Seven Moral Arguments for Free Trade", *Cato Policy Report*, Temmuz-Ağustos 2001, C. 23, No: 4.
- 12 van den Haag, Ernest, "The Hostility of Intellectuals to Capitalism" *The Intercollegiate Review*, Güz/Bahar 2000-01. s-56-63.

ÖNSÖZ

ATILLA YAYLA

BAZILARI, KİTABA *PİYASA Medeniyeti* adının verilmesinin provakatif bir tavır olduğunu düşünebilir. Bunu yapan kişi olarak belirtmek isterim ki, bu başlık provakatif olmaktan ziyâde meydan okuyucudur. Esasen, piyasa ekonomisinin ne olduğunu üniversite hayatından sonra öğrenen ve öğrendikçe ona hayranlığı artan bir kişi olarak, piyasa karşıtlarına/düşmanlarına meydan okuma hissiyatına sık sık kapılıyorum. Bu bazen infial noktasına varıyor. Bunun sebebi bizatihi piyasa ekonomisinin eleştirilmesi değildir. Eleştiri yapmak, elbette, özgür bir fikir ortamında herkesin hakkıdır. Eleştiriye uğramayan bir fikir de bundan fayda değil zarar görecektir. Ne var ki, piyasa ekonomisini eleştirenlerin çoğu, bir eleştiri yapmamakta, ilgili çoğu kavramı bulandı-

arak, fütursuzca saldırmakta ve karalama yapmaktadır. Akla değil hislere; delilli bilgiye değil şayiaya; usûlüne uygun akıl yürütmeye değil çarpıtmaya dayanmaktadır.

Piyasa Medeniyeti işte bu tavra bir meydan okuyuş olarak hazırlanmıştır. Kitapta derlenen yazılar, hem piyasa ekonomisinin ne olup ne olmadığını özgün ve yetkin bir şekilde açıklamakta hem de pek çok eleştiriyi hak ettikleri gibi cevaplandırmaktadır. Aslında, *Liberal Düşünce* ve *Piyasa* dergilerinde zaman zaman yayınlanan piyasayla ilgili çok mühim yazıların kaybolmasını, unutulmasını önlemek ve topluca ilgilenenlerin istifadesine sunmak için bu tür derlemelerin daha çok yapılmasına ihtiyaç var. Umarım, ilerde yine benzer çalışmalara imza atabilirim.

Piyasa Medeniyeti'nin yayına hazırlanmasının her safhasında değerli öğrencim Oğuzhan Altuğ Kılıç'ın katkısı var. Oğuzhan sâdece bütün teknik işleri üstlenmekle kalmadı, hem bazı çevirilerin Türkçeleştirilmesinde hem de kendi makalemin bazı yerlerinin yazımında bana asistanlık yaptı. Bütün bunlar için kendisine çok teşekkür ediyorum.

Kitabın, bütün okuyuculara, piyasa ile medeniyet arasındaki kopartılamaz ilişkiyi gerektiği gibi kavramada rehberlik etmesini umuyorum.

Atilla Yayla

Ankara, Ekim 2003

1

PIYASA MEDENİYETİ

ATILLA YAYLA

GİRİŞ

PİYASA EKONOMİSİNE YÖNELİK eleştirilerin övgülerden çok daha fazla olduğu açık bir gerçektir. Bazıları bunun böyle olmadığını, tam tersine, piyasa ekonomisine mütemadiyen övgüler yağdırıldığını ve hatta piyasanın bir nevî fetiş hâline getirildiğini iddia edebilir ve nitekim etmektedir de.¹ Ne var ki, entelektüel muhitlere yapılacak bir iki ziyaret, ilgili kitapların/yazıların hızla gözden geçirilmesi ve hatta büyük şehirlerin işlek kitapçılarının rafalarında yapılacak yarım saatlik bir gezinti her meşrepten sağcı ve solcu kolektivistlerin piyasa ekonomisine yönelik temelsiz eleştirilerinin ve hiddetli, amansız ve insafsız saldırılarının ne denli yaygın ve yoğun olduğunu görmeye yetecektir. Bu saldırıla-

rın önemli bir bölümü önyargılardan, ideolojik düşmanlıktan, günah keçisi bulmanın psikolojik rahatlatıcılığından kaynaklanmaktadır. Eleştiriler arasında ise ciddiye alınmaya değer derecede bilgiye ve usûlüne uygun tahlile dayananlar, böylece piyasa ekonomisi taraftarlarını tamamen veya kısmen görüş değiştirmeye veya çeşitli görüşlerini gözden geçirmeye zorlayanlar yok denecek kadar azdır.

Tuhaf –belki de hiç tuhaf olmayan– bir şekilde, piyasa ekonomisi eleştirisi yapanlar, genellikle, sâdece piyasa ekonomisi karşıtı yazarlara/filozoflara atıf yapmakta, piyasa ekonomisi taraftarı yazarları/filozofları ya bilmemekte veya kasıtlı olarak ihmâl etmektedir.² Bu eleştirilerin çoğuna sanki hiç cevap verilmemiş yahut zaten cevap verilmesi imkânsızmış gibi bir tavır takınmaktadır. Daha da garibi, piyasa ekonomisini hedef alan eleştirilerin, eleştirmenlerin kafasındaki iktisadî model kendiliğinden doğruladığı, piyasa ekonomisine alternatif model(ler)in ondan peşinen daha başarılı olacağını kanıtladığı varsayılmakta, böylece, eleştirmenler kendi modellerini yeterince ayrıntılı şekilde anlatma ve okuyucuyu haklılıklarına ikna etme zahmetinden kurtulmaktadır.

Piyasa ekonomisine yönelik eleştiriler tozu dumana katarak peşpeşe sıralanırken yapılan bir diğer hata –belki de kullanılan akıllıca ve tesirli bir taktik– piyasanın ilke düzeyinde mi yoksa pratik düzeyinde mi tenkit edildiğinin belirsiz bırakılması, daha doğrusu, eleştiri düzlemlerinin kasıtlı ve keyfi olarak birbirine karıştırılmasıdır. Eleştirmenler hem teorik hem pratik zemin üzerinde kıvrak bir şekilde kaymakta, birinde sıkışırsa öbürüne sıçramaktadır. Meselâ, piyasa ekonomisinin zenginlik yaratmada alternatiflerinden çok daha üstün olduğu inkâr edilemeyecek bir şekilde ispat edilmek üzereyse, tartış-

ma hemen piyasanın dayandığı ilkelere kaydırılmaktadır. Veya, piyasa ekonomisinin ilke/teori seviyesinde alternatiflerinden üstün olduğu reddi imkânsız kılan bir ikna edicilikle ortaya konuyorsa, tenkitler hemen pratiğe nakledilerek serbest piyasanın yarattığı söylenen ve gayri âdil olduğuna inanılan eşitsizlikler gündeme getirilmektedir. Bu tavır, dengeli ve anlamlı bir tartışma yapmayı neredeyse imkânsızlaştırmaktadır. Böylece piyasa ekonomisi; her durumda, “kötü”, “zararlı”, “vahşi” bir şey olarak takdim edilmektedir.

Piyasa ekonomisine geçmişte yöneltilen ve günümüzde yöneltilmekte olan bütün eleştirilere verilen mantıklı, müdellil ve ikna edici cevapları ihtiva eden hayli geniş bir literatür vardır. Benim bu yazıdaki amacım bu eleştirilerin en çok dile getirilenlerini dört ana başlık altında ele alarak değerlendirmek ve piyasa ekonomisinin, mâziden bugüne ve istikbâle, medeniyetimin en önemli parçalarından birini teşkil ettiğini göstermektir.

PIYASA EKONOMİSİ VE AHLÂK

Piyasa ekonomisine yönelik klâsik bir eleştiri, piyasa ekonomisinin kurumlarının ve mübadele ilişkilerinin ahlâkî temellere dayanmadığı veya ahlâksızlığı teşvik ettiğiidir. Bu eleştirinin başlıca dayanaklarından biri, piyasa ekonomisinin esas aldığı insanın bencil, kişisel çıkar arayışı içinde olan birey olduğu yolundaki görüştür. Buna göre, piyasa ekonomisinin bireyi, bir iktisadî aktör olarak, kendi menfaatinden başka bir şey düşünmez. Kendi menfaatini temin etmek için, hiçbir kural tanımadan, yani ahlâk (ve hukuk) kurallarını hiçe sayarak, amansız bir iktisadî faaliyete girişir. Bundan dolayı, piyasanın kontrol edilmesi, insanların, çıkarları uğruna ahlâk tanımazlık yapmasının, ahlâk kurallarını ihlâl etmesinin engellenmesi

2

20. YÜZYIL: İNSANLIĞIN YAŞADIĞI EN İYİ ÇAĞ

STEPHEN MOORE
JULIAN L. SIMON

ÇEVİREN: ATILLA YAYLA

BU ÇALIŞMANIN TEMEL tezi, 20. Yüzyıl'da, ABD'de yaşayan insanların hayat şartlarında, insanlık tarihinin daha önceki devirlerinde bu alanda gerçekleşen ilerlemelerin toplamından daha büyük bir ilerleme olduğudur. Dünyanın diğer birçok yerinde de hayat standartlarında muazzam iyileşmeler oldu, fakat her yerde değil. Avrupa Yahudileri, Ruslar ve Çinliler; Hitler, Stalin ve Mao diktatörlükleri altında korkunç olaylar yaşadılar.

Gezegeneğimizin yaşı gözönüne alındığında 20. Yüzyıl'ın parlak bir dönem teşkil ettiği görülür. Lâkin, bu kısa zaman diliminde görülen insan hayatının kalitesindeki delillendirilebilir iyileşme mucizevî bir şey değildir. Beşerî gelişmedeki ilerleyiş 19. Yüzyıl'da Endüstri Devrimi'yle

başlamış olmakla beraber, en önemli gelişmeler 20. Yüzyıl'da yaşanmıştır. Bu konuda sunulacak her istatistikî bilgi 1933'te Chicago'daki Dünya Fuarı'nın münasip şekilde "İlerleme yüz-yılı" olarak adlandırdığı şeye ulaştığımızı kanıtlamaktadır.

20. Yüzyıl'da Amerikalıların hayat standartlarının yaklaşık dört kat iyileşmesi, beşerî ilerlemenin dört bin yıl boyunca ne kadar yavaş olduğunu hatırladığımızda daha bir etkileyici olmaktadır. Endüstri Devrimi'nden önceki bin yıl boyunca insanların gelirleri hemen hemen sâbitti, yılda yalnızca 0,5 oranında büyüyordu. 1700'de ortalama hayat süresi Yunan ve Roma İmparatorluklarında olduğundan fazla değildi (Şekil 1) İnsanlık tarihinin büyük bir bölümünde, hayat, Thomas Hobbes'un meşhur ifadesiyle, "nahoş, kaba ve kısa"ydı.

Geride bıraktığımız 1000 yılda hayatımızın kalitesinin ne kadar geliştiğini anlamanın bir yolu, önceki asra zihni bir seyahat gerçekleştirmektir. Hayat eskiden nasıldı? 19. Yüzyıl'ın son demleri bir verem, tifo, sanatoryum, çocuk işçiliği, çocuk ölümü, atlar, at gübresi, mumlar, 12 saatlik iş günleri, siyahlara karşı ayrımcılık yapan yasalar, kalitesiz evler, mezbahalar ve bunlarla bağlantılı şeyler devriydi. Linç edilme, sâdece siyahlara özgü değildi, genel olarak çok yaygındı (Güneyde (ABD) bir ayda 11 İtalyan linç edildi). Elli yaşına kadar yaşamak kişinin Tanrı tarafından kutsandığına bir işaret sayılırdı. Bir annenin dört çocuğunun ergenlik çağına kadar hayatta kalmasını sağlaması tabiat kanununa karşı gelmek gibiydi. Her on çocuktan biri ilk yaş gününden önce ölürdü. Yüz yıl önce ebeveynler çocuklarının ölmesi korkusu altında yaşardı, bugünlerde anne-babalar çocuklarının mahallî spor takımına seçilememesi korkusu altında yaşamaktadır.

3

İKİNCİ BİN YILDA MADDÎ İLERLEME

E. CALVIN BEISNER

ÇEVİREN: ATILLA YAYLA

ZAMANINDAKİ BİRÇOK İNGİLİZ çiftçiden nisbî olarak daha iyi hayat şartlarına sâhip Reginald Labbe 1293'te öldü. Vasiyetnamesinde maddî varlığı şu şekilde yer almaktaydı:

- Bir inek ve bir dana
- İki koyun üç kuzu
- Üç tavuk
- 90 Pound kadar buğday (1 pound=0,454 kg)
- 400 pound civarında arpa
- Sığır ve davar için yaklaşık 600 pound ot-saman
- 400 pound kadar karışık hububat
- Bir omuzluklu başlık, bir ceket ve (kısa, sert bir kumaştan yapılmış) bir cübbeden ibaret elbiseleri
- Bir yastık (uzun, dar bir yastık veya tampona benzer bir şey)

- Bir kilim (battaniye olarak kullanılan)
- İki çarşaf
- Bir üçayak¹ (ateş üzerinde yemek pişirmek için)

Zamanındaki çiftçilerin çoğu gibi Labbe de muhtemelen bir çapa bir tırpandan öteye gitmeyen ve toprak sâhibine âit olan tarım âletleri kullanmaktaydı. Yani, onun ne toprağı ne de evi vardı. Parası da yoktu. Bütün varlığının maddî değeri o günün parasıyla 33 şiling 8 pens (1 pound 73 pens) veya bugünün kurullarıyla 2,75 dolar civarındaydı. Mamafih, şüphesiz, onun zamanında şilingin satınalma gücü bugünkünden çok daha fazlaydı. Aradan geçen yediyüz yılda enflasyon bu gücü eritti.

Labbe bugün ölseydi mal varlığının değeri ne olurdu? Tam bir hesaplama yapmak imkânsız. Hayvanlarının yaşını, ağırlığını, sıhhat derecesini ve diğer varlıklarının kalitesini bilmiyoruz. Fakat, kaba bir tahminle, hayvanlarının değeri bugün 1000 dolar civarında olurdu (Hayvanlarının bugünkü hayvanlardan daha küçük ve daha sağlıksız olduğunu varsayıyoruz). Tahıl ve ot-saman stoku 475, üçayağı 10 dolar ederdi. Elbiselerinin ve yatak eşyalarının herhâlde hiçbir değeri olmazdı (Çünkü, muhtemelen, çok eskimiş ve çok kalitesiz oldukları için bugün kimse onları kullanmak istemezdi). Şu hâlde, Labbe'nin bütün varlığının maddî değeri 1485 dolar (veya 935 pound) civarında olurdu. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse, ABD'de bugün bir çiftliğin ortalama değeri 350000 dolardır.

Labbe ölünce vasiyetini yerine getiren memur cenaze masraflarını karşılamak için Labbe'nin mallarını sattı. Mezarının kazılması için bir peni (bugünkü parayla 8,65 dolar) ödedi. Kilise çanının çalınmasına iki pence (17,28 dolar), vasiyetinin yerine getirilmesi için 6 pence (51,84 dolar), mahkeme

ücretleri için 8 pence (69,12 dolar), matemcilerin ve tabut taşıyıcıların yiyeceği için 46 pence (397,44 dolar), mal varlığının hesabını çıkaran kâtibe üç pence (25,92 dolar) ödedi. Hep birlikte 66 pence'î (570,25 dolar), yani Labbe'nin malvarlığının üçte birinden biraz fazlasını cenaze töreni için harcadı (Şüphesiz, Labbe'nin vücudu tahnit edilmedi ve onu bin yıl koruyacak, hava geçirmez, kadifeyle döşenmiş, paslanmaz çelikten bir kasketi (tabutu) de yoktu).

Labbe, 13. Yüzyıl'da doğan insanların ortalama ömür süresi kadar yaşadıysa, öldüğünde 30'un altındaydı. Daha büyük bir ihtimâlle, bebeklik ve çocukluk çağlarını hayatta kalarak atlattığına göre (insanların yarısı bu şansa sâhip değildi) 30 veya 40 yaşlarında öldü. Muhtemelen, en azından bir eş(i), ondan önce, çocuk doğururken öldü. Bu o zaman kadınların ölümünün en büyük sebebiydi. Evlilik yılları içinde 8 çocuğunun olduğunu varsayarsak, muhtemelen çocuklarının dördünü bebekten kaybetti, belki birini daha 5 yaşına gelmeden toprağa verdi ve bir diğeri ergenlik çağına ulaşmadan öldü. Zamanının tipik bir ailesine mensup idiyse, yalnızca iki çocuğu yaşama şansına sâhip oldu, babalarının ölümünü görece kadar uzun yaşadı.

YAVAŞ NÜFUS ARTIŞI

Labbe'nin hayatı zamanının nispeten daha iyi durumda olanlarının hayatıydı. Onun içinde yaşadığı toplum öyle bir toplumdur ki, doğum oranı ölüm oranına çok yakındır. Nüfus yıldı ortalama % 0,17 artmakta ve ancak her 425 yılda bir ikiye katlanmaktaydı. Oysa, 1980'lerde dünya nüfusu her 42 yılda ikiye katlanacak şekilde büyümekteydi. 1990'larda ise bu süre 51 yıl civarındaydı.² O zamanlar zenginler için bile hayat emin değildi. Çok zenginler –asiller ve kraliyet ailesi– arasın-

4

ZENGİNLİĞE GİDEN YOL

THE ECONOMIST

ÇEVİREN: ATILLA YAYLA

NEREDEYSE BÜTÜN İNSANlık tarihinde, ekonomik ilerleme bir hayat süresi içinde hissedilemeyecek kadar yavaş seyretti. Yüzyıllar boyunca yıllık ekonomik gelişme oranı 0'la başlayan tek basamaklı (0,.....) bir orandı. Büyüme olduğu zaman bile, bu, büyüme döneminde yaşayan kimselerin hissedebileceği bir şey değildi. Hatta geriye dönük olarak dahi büyümenin farkedilmesi zordu, çünkü büyüme (bugün taşıdığı anlamda) hayat standartlarında yükselme biçiminde belirmezdi; sâdece nüfusta hafif bir artış olarak tezâhür ederdi. Milenyum boyunca geriye gittikçe, ilerleme, dar bir azınlık hâriç, bütün insanlar için şu anlama geldi: Asgarî yaşama seviyesinde hayatını, varlığını sürdürmenin mümkün hâle gelmesi.

1070'lerden itibaren tarihin demir kanunu kırıldı. Büyüme,

hissedilemeyecek kadar yavaş ve önceden olduğu gibi yalnızca çiftçilikle sınırlı olmaktan çıktı. İnsanların verimliliğindeki yeni artış şaşırtıcı derecede genişti, sâdece nüfusta daha evvelden hayâl dahi edilmesi mümkün olmayan 7,5 katlık bir artışı mümkün kılmakla kalmadı, bütün Batı dünyasında sıradan insanların hayatını tepeden tırnağa değiştirdi.

Bu büyüme dalgasının kaynağı endüstrileşmeydi. Endüstrileşme sayesinde insanların maddî refah seviyesi geçmiş 250 yılda daha önceki 10,000 yıldakinden daha fazla yükseldi. Büyüme, insanları öylesine şartlandırdı ki, Batılıların çoğu şimdi hayat standartlarının her yıl otomatik olarak büyümesini bekler ve bu gerçekleşmezse bir şeylerin yanlış olduğuna hükmeder hâle geldi. Bir zamanlar mucize olarak kabûl edilecek şeyleri şimdi garanti görme eğilimi değişimin ölçüsüdür.

NE, NİÇİN, ORADA, ŞİMDİ?

Ne oldu? Niçin belirli bir zamanda, belirli bir yerde, Batı Avrupa'da ve onun Amerika uzantısında oldu? İlk sorunun cevabı açık: Teknoloji doğdu. Fakat bu bize fazla bir şey söylemez: "Daha iyi teknoloji" "ekonomik büyüme" ile aynı şeydir. Asıl önemli soru, "niçin?" sorusudur. Bu teknolojik canlanmayı ne başlattı ve niçin Batı Avrupa'da ve o zaman diliminde başlattı?

Bir teori şudur: Teknoloji bilgi tarafından, özellikle bilimsel bilgi tarafından teşvik ve sevk edilir. Bilgi kümülatifdir (birikimsel). Bir kere var oldu muydu, bir daha varlığı ortadan kalkmaz. Dolayısıyla, keşif üstüne keşifle adım adım yürüyen bu bilgi birikimi süreci, içsel-yapısal bir hızlanma eğilimine sâhiptir ve bu yüzden kendi kendini pekiştiricidir. Belirli bir ciddi bilgi birikimi var olduğu zaman, istikbâldeki birikme hızı keskin bir şekilde artar, zira farklı bilgi dalları arasındaki daha önceden bilinmeyen/

hatıra gelmeyen bağlardan istifade edilir ve her bir gelişme yeni fırsatlar/ imkânlar yaratır. Eğer bu teori doğruysa, o zaman, insanlık tarihinde bir teknolojik kalkış noktasının tarihin bir döneminde ortaya çıkması kaçınılmazdı.

Öyleyse, bu teknolojik kalkış niçin 18. Yüzyıl Avrupası'nda ortaya çıktı? Bu görüşe göre, bunun sebebi bilimsel ön şartların orada mevcut olmasıydı. Avrupa'da bilim 17. Yüzyıl'da Galileo ve Newton'un, Hooke ve Huygens'lerin çağında çiçek açtı. Bu insanlar ve diğer bazıları, dikkat edin, bilim adamı oldukları kadar teknolojik icatlar yapan mucitlerdi de. Matematik ve astronomi bilgini olan Galileo teleskopları ve diğer bazı âletleri yaptı. Elastik yapıların esnemesi ve tazyiki yasasını bulan ve parlak bir fizikçi ve kimyacı olan Hooke bir hava pompası geliştirdi ve saatler için denge zembekleri icat etti. Huygens, bir matematikçi ve fizikçi, sarkaç (pendulum) saatini icat etti ve bir tür içten yanmalı (yakıt olarak barut kullanan) motor türü teklif etti. Genel olarak teknolojiyi küçümseyen Newton bile deniz sektantı (sextant) geliştirmeye çalıştı ve yansıtıcı teleskopları icat etti.

Matematik ve mekanik bir araya geldi. 17. Yüzyıl'ın sonunda anlama-kavrama ve tatbikat birleşti. Bilgi iyice gelişti ve yayıldı. Teknolojik Devrim'in entelektüel temelleri hazırды.

Atmosfer baskısının keşfi, muhtemelen, daha önceki bir bilimsel bulgunun hayatı teknolojinin doğmasına nasıl katkıda bulunduğunun en iyi göstergesidir. Söz konusu teknoloji, neredeyse tek başına, Endüstri Devrimi'nin itici gücüdür: Buhar makinesi. Evangelista Torricelli ve Otto von Guericke, atların aralarındaki hava boşaltılmış ve birbirine iliştilmiş iki yarım küreyi birbirinden ayırmakta başarısız kaldıkları meşhur açık deneyiyle atmosferin varlığını gösterdi. Çok sayıda başka insanlar da bu atmosferik gücü bir enerji-güç kaynağı olarak kullanmanın

5

PIYASA

NORMAN P. BARRY

ÇEVİREN: ATILLA YAYLA

PİYASA, BİREYLER TARAFINDAN, arzularının etkili biçimde tatmininin bir mekanizması olarak kendiliğinden geliştirilen bir sosyal kurumdur. Piyasalar, eşyaların ve hizmetlerin nisbî fiyatlarına bağlı olarak mübadele edilmesiyle ilişkilendirilir; buna rağmen, bu onların tek özelliği/biçimi değildir. Meselâ, fikirler ve değerlerde de piyasalar olabilir ve aşikârdır ki demokratik siyasî sistemlerde oy piyasaları vardır. Nerede kaynaklar sınırlıysa ve insanlar hukuk veya âdetlerin izniyle bu kıt kaynaklar için rekabet ediyorsa, orada düzenli piyasalar gelişecektir. Bununla beraber, malûmdur ki, piyasa, insanların, eşyaların ve hizmetlerin üretimini ve kıt kaynakların tahsisini organize etme yollarından yalnızca biridir. Piyasanın ana alternatifleri kumanda ekonomisi ve

altruizmdir. Piyasa düzeninin taraftarları, kumanda ekonominin hem randımsız (*inefficient*) olduğunu hem de kişisel özgürlüğü tahrip ettiğini, insanların ihtiyaçlarının zorlama ve parasal müşevvikler olmaksızın karşılıklı tatmini demek olan altruizmin (diğergâmlık) ise insan tabiatıyla ilgili hayâlcî beklentiler geliştirdiğini/talepler ileri sürdüğünü söylerler.

Piyasa mekanizmasının ille de kapitalizmle özdeşleştirilmesi gerekmez; o daha ziyâde kaynakların özel mülkiyete tâbi olduğu sosyal/ekonomik sistemlerle bağlantılıdır. Piyasa bireysel istekleri belirlemenin ve tatmin etmenin bir aracıdır ve mantıksal olarak bir dizi sâhiplik/mülkiyet sistemiyle uyuşabilir. Bazı kolektivistler (piyasa sosyalistleri) piyasanın özel mülkiyet olmadan daha etkin çalışacağına inanır. Mamafih, teorisyenlerin çoğu, piyasanın, ancak bir özel mülkiyet rejimi çerçevesinde etkinliği ve kişisel mülkiyeti geliştirebileceğini kabul eder.

Piyasa sistemi, özünde, bir adem-i merkezîyetçi (merkezleşmemiş) süreçte bireylere zevkler, üretim teknikleri, kaynaklar ve benzeri konularda bilgi nakletmeye yarayan bir işaret (sinyal) cihazıdır. Bir eşyanın fiyatının yükselmesi o eşyanın arzının yetersiz olduğunu gösterir ve böylece üretim faktörleri otomatik olarak o alana çekilir. Bütün eşyaların/malların ve üretim faktörlerinin fiyatı (emeğin ücreti, sermayenin fâizi ve toprağın kirası) nihâyetinde arz ve talep şartları tarafından belirlenir. Fonksiyonel bir piyasada, fiyat mekanizması, mecburen kıt olan kaynakların istenen eşya ve hizmetlerin üretimine tahsisini –mükemmel olmamakla birlikte– sağlayan gayri şahsî bir sistemdir (Smith'in "Görünmez El"i). Üreticiler arasındaki rekabet, fiyatları üretim mâliyetlerine doğru düşmeye meylettirecektir. Bu, piyasanın "etkinlik" veya "refah" özelliği olarak adlandırılabilir.

Bu özellik (insanların) bireysel davranışlarının niyetlenme-

miş/amaçlanmamış sonucu (Hayek'in ifadesi) olarak doğduğundan, (bunu ifade etmede kullanılabilecek) ekonomi kavramından daha iyi bir terim "catallactics" olabilir. Catallactics bütün ekonominin bildiğimiz anlamdaki etkinliğiyle değil, bireylerin kendi emek ve mülkiyetlerini kişisel gayelerini gerçekleştirmek/geliştirmek amacıyla mübadele etme serbestisine sâhip olduklarında zuhur etmesi beklenen düzenliliklerle meşgûl olur. Catallactics dünyası bütün ekonominin davranışı (genel gidişatı) ile ilgilenen makro iktisattan ziyâde küçük firmalar ve bireysel tüccarlarla ilgilenen mikro-ekonominin dünyasıdır.

Bir düzenin adem-i merkezî bireylerin (birbirleriyle/birbirlerine olan) muamelelerinden zuhur edebileceği keşfini ilk defa anlaşılabilir tarzda ifade edenler 16. ve 17. Yüzyıl'ın İspanyol Cizvitleriydi. Ancak, bu fikrin en olgun ifadesi Smith'in *Milletlerin Zenginliği* ile geldi. Smith gösterdi ki, refah, korumacılığa başvurup altın stoklarını genişletmek suretiyle değil, ancak ticarete konu olabilecek mal ve hizmetlerin artan akışıyla/dolaşımıyla ortaya çıkabilir. Piyasa uzmanlaşmayı ve işbölümünü teşvik etti. insanların bir "doğal özgürlük" sistemi içinde "değiş tokuş, trampa/takas ve mübadele" yapma doğal temayülü zenginlik yaratmada devletin amaçlı/niyetli düzenlemelerinden çok daha etkiliydi. Smith, müdahalenin bir ekonomide endüstrinin kalitesini yükseltmeyeceği, "yalnızca endüstrinin bir bölümünü müdahale olmasaydı gitmeyeceği bir istikamete çevireceği" gerçeğini vurguladı. Smith, aynı zamanda, piyasanın başka bir özelliğine daha dikkat çekti: Piyasa, hiçbir şekilde, tüccarları bir sınıf olarak kayırma durumunda olmayan gayri şahsî (*impersonal*) bir sistemdir. Gerçekte, tüccarlar, piyasa disiplininin sakınma gayretindedir.

Smith'in teorisinde, piyasanın, bir tür denge, yani bütün

6

KAPİTALİZM

NORMAN P. BARRY

ÇEVİREN: ATILLA YAYLA

KAPİTALİZM, ÜRETİM araçlarına bireylerin sâhip olduğu ve şahısların emeklerini/varlıklarını gayri şahsi piyasa tarafından belirlenen bir fiyattan satmakta serbest olduğu ekonomik organizasyon biçimidir. Üretilen eşyalar ve hizmetler (otonom olduğu kabul edilen) tüketicilerin arzularını yansıtır ve üreticiler tüketicilerin arzularını karşılamaya bu alanda yapacakları yatırımın kendilerine bir kazanç getireceği düşüncesi tarafından sevk edilirler. *Laissez-faire* kavramı, *laissez-faire* (bırakınız yapsınlar) ilkesinin hâkim olduğu yerde rekabet sürecinin sonuçlarına müdahale etmeye yönelik devlet müdahalesinin ya hiç olmayacağı ya da çok az olacağı anlamında kapitalizmle birlikte düşünülür. Kapitalist sistem üç üretim faktörüne sâhiptir: Sermâye, işgücü ve toprak. Sermâye, (yatırıma dön-

düğü vakit) fâiz kazanacak fonlardan oluşur; işgücü marjinal ürününe eşit ücret kazanır; toprak, kıtlık derecesine bağlı bir kira geliri elde eder. Müteşebbislik, kapitalist piyasa sisteminin hayati bir unsuru olmasına rağmen, iktisatta tasnifi zor bir unsur olagelmıştır. Teorik olarak müteşebbislik (girişimcilik) kâr fırsatına (yani fiyat farklılığına) hassastır ve sermâye sâhipliğine dayanmaz. Müteşebbisliğin ödülü kârdır ve kâr sermâyeye ödenen fâizden farklıdır.

Kapitalist toplum bazen toprak sâhipleri, kapitalistler ve işçiler olarak adlandırılan üç sınıftan müteşekkil bir toplum olarak tasvir edilir. Fakat bu tasvir çok yanıltıcıdır. Meselâ, işçiler sâdece satabilecekleri bir işgücüne sâhip olmakla kalmazlar; aynı zamanda evler, sigorta poliçeleri, kişisel tasarruflar biçiminde veya başka biçimlerde “sermâye” sâhibidirler. Birçok küçük işte (esnaflıkta), mülkiyet sâhipleri bir maaştan (ücretten) ancak birazcık fazla bir gelir elde edebilir.

İktisatta, sermâye teorisi özellikle müşkül ve muğlaktır. Avusturya İktisat Okulu tarafından ve bilhassa Böhm-Bawerk'in çalışmalarıyla geliştirilmiştir. Böhm-Bawerk bir üretim faktörü olarak sermâyenin üretken olduğunu, yani yatırıma aktarılan sermâyedeki dönüşümün işgücü girdisinin değerine indirgenemeyeceğini gösterdi. Sermâye, esasında, “zaman”dır. Eşyaları nihaî tüketim safhasına getirmek zaman alacağından, bireyler, yatırım için kullanılabilecek fonların ortaya çıkmasını sağlamak için tüketimden imtina etmelidir. Bu yüzden kapitalizm “dolambaçlı” (roundabout) üretim teknikleri gerektirir. Bu teknikler “beklemeyi” zarurî kılar, fakat uzun vâdede daha fazla tüketim malının ortaya çıkmasını sağlar. O zaman, teorik anlamda, temel tüketimin üstünde ve daha sonra yatırıma dönüştürülen bir fazlalık üreten (meyda-

na getiren) bütün sistemler, sâhiplik tarzları ne olursa olsun, kapitalist özelliklere sâhip olacaktır.

Konvansiyonel kapitalist sistemin ekonomik gelişmenin belirli (normal olarak post-feodal) bir safhası veya periyodu ile ilişkilendirilmesine rağmen kapitalist ekonomi biçimleri tarihin bütün dönemlerinde mevcut olmuştur. Özel mülkiyet ve ticaretin ilk biçimleri Antik Dünya'da ve Ortaçağ'da da vardır. Amerika'da kapitalizm kendiliğinden gelişti ve bir feodal çağın ardından gelmedi. Amerikan kapitalizmi bazı tarihî süreçlerden ziyâde özgürlüğün ve sınırlı devletin mahsulüydü. Kapitalizmin değişik türleri vardır: Ticarî ve finansal kapitalizm (kredi ve finans araçlarının özel ellerde olduğu sistem), endüstriyel kapitalizm (çok gelişmiş bir işbölümüne dayanan büyük ölçekli/fabrika çapında teşebbüslerin/şirketlerin özel mülkiyete tâbi olması) ve devletin piyasaya yoğun biçimde müdahale ettiği devlet ve refah kapitalizmi.

Sosyologların ve iktisatçıların en fazla âşına olduğu, endüstriyel kapitalizmdir. Endüstriyel kapitalizm önce İngiltere'de 18. Yüzyıl'ın sonunda gelişti. Çok önemli bir nokta, endüstriyel kapitalist toplumun Adam Smith'in *Milletlerin Zenginliği*'nde ele aldığı türden bir toplum olmamasıydı. Bir zamanlar iktisat tarihçilerinin endüstriyel kapitalizmin gelişmesinin kitlelere fakirlik ve şehir hayatının sefaletini getirdiğini iddia etmiş olmasına rağmen, endüstriyel kapitalizmin aslında çalışan sınıfın hayat şartlarında devamlı bir iyileşme meydana getirdiğine dâir deliller artık daha ağır basmaktadır.

Marx'ın endüstriyel kapitalizm tasviri ve eleştirisi özel teşebbüse dayanan piyasa ekonomisine günümüzde yöneltilen tenkitlerin ana kaynağı olmaya devam etmektedir. Oysa Marx sâdece piyasa sisteminde sermayenin rolünü incelemeyi ter-

7

TARİH VE İDEOLOJİ

R. M. HARTWELL

ÇEVİREN: MUSTAFA ERDOĞAN

TARİH VE TARİH TARTIŞ-
ması hakkında, bir aka-
demisyen olmaktan çok,
otuz yıldan fazla bir süredir işi
öğrencilere, yetenekli gençlere
tarih öğretmek olmuş olan bir
hoca olarak yazıyorum. Benim
araştırma ve öğretim konum,
modern iktisadî ve sosyal ta-
rih, özellikle de İngiltere ve Av-
rupa'daki Sanayi Devrimi'dir.
Öğrencilere "büyük kopuş"ı
öğretirken, modern iktisadî bü-
yümenin kurumsal çerçevesini
sağlamış olan iktisadî ve siyasi
sisteme yaygın bir hoşnutsuzluk-
la ve, daha dikkate değer olanı,
bu büyümenin çalışan sınıfların
hayat standardını düşürmek veya
en azından baskı altında tutmak
pahasına başarılmış olduğu inan-
cıyla karşılaşıyordum, hâlâ da
karşılaşıyorum. Bu, yavaş iktisadî
büyüme ile kitle yoksulluğundan
oluşan, nüfusun ve gerçek gelir-

lerin çok yavaş arttığı, veya hiç artmadığı, hatta zaman zaman düştüğü bir Avrupa'yı, nüfusun neredeyse korkunç bir hızla artmasına rağmen gerçek gelirlerin sürekli yükseldiği modern Avrupa'dan ayıran bir kopuştu. Olgular bağlantılıdır; ne var ki, Hayek'in işaret ettiği gibi, "yoksullaşma"ya (sefaletin arttığına)² olan inanç, "bugünkü uygarlığımızı kendisine borçlu olduğumuz iktisadî sisteme olan güveni sarsmaya başka her şeyden daha fazla hizmet etmiş olan bir büyük efsâne"dir.³ Sanayi Devrimi'yle ilgili geniş bir literatüre dayanan bu efsâne, gâliba, okullarda ve üniversitelerdeki öğrenci ve hocaların çoğunluğu tarafından benimsenmiş ve basmakalıp bir bilgi hâlini almıştır.⁴ Bu efsâne açıkça piyasa ekonomisi karşıtı olan tutumlara yol açmış ve iktisadî ve sosyal hayatta devletin rolünün artması ihtiyacına ve bunun arzu edilir olduğuna olan inancı da içermiştir. Bu efsâne, modern toplumun –gerçek veya hayâlî– bütün hastalıklarını sanayileşmeye atfetmiştir. Buna göre, modern iktisadî büyüme yalnızca zenginlere ve ayrıcalıklılara yaramış; sanayileşmenin sosyal mâliyeti özel kazançlardan daha fazla olmuştur. Fakat, bu efsanenin dayandığı tarihin hatalı olduğunun gösterilebileceği bana açık geliyordu; bunun dayanağı, Sanayi Devrimi'ne ilişkin hatalı olduğu kadar çarpıtılmış da olan bir tarih yorumuydu. Benim meslektaşlarıma ve öğrencilerime söylediklerim, bu efsaneye ve onun özendirdiği tutumlara aykırıydı. Ve böylece, benim öğretim hayatımın çoğu tarihsel araştırma yöntemlerini öğretmek ve yeni bilgi vermekle değil, tedavi edici türden bir efsâne yıkıcılığıyla geçti.

Efsâne oluşturma tarihinin gerçek bileşimi karmaşıktır, ama sanayileşmenin iktisadî tarihçisi olarak beni özellikle ilgilendiren üç inanç manzumesi vardır. Birincisi, İngiltere'deki Sanayi Devrimi'nin sâdece bir yüzyıldan daha fazla işçilerin hayat

standardının kötüleşmesine değil, fakat aynı zamanda onların hayat tarzında sürekli bir kötüleşmeye de yol açtığı inancıdır. Buna göre, sanayileşme başlarda zenginliğin artması ölçüsünde eşitsizliğin de artmasıyla sonuçlandı; zenginler daha zengin olurken yoksullar daha da yoksullaştı. İkincisi, kapitalizmi eleştirenlerin inkâr etmekte zorlandıkları, izleyen dönemde çalışan sınıfların maddî durumundaki uzun vâdeli iyileşmeye sanayileşme ve iktisadî büyümenin değil de gelirin yeniden dağıtımının, gönülsüz kapitalistlerden ulusal gelirin daha büyük bir payını almayı başaran işçi örgütlerinin, aynı zamanda işçi sınıfının siyasî gücünün artmasının doğrudan sonucu da olan refah devletinin neden olduğu inancıdır. Üçüncüsü ise, Avrupa'nın sanayi ülkelerinin büyük ölçüde kapitalistlere gitmiş olan artan zenginliğinin çoğunun Avrupalı olmayanlardan geldiği; kitlesel olan dâhil, artan Avrupa zenginliğinin kısmen Avrupalı-olmayan kitleler pahasına meydana geldiği ve emperyalizm olarak bilinen kolonyal sömürü süreciyle başarıldığı inancıdır. Bu inançların hâkimiyeti yüzündendir ki, bunların yaygın ve sorgusuz-sualsiz kabul edilmesi yüzündendir ki, sözlü ve yazılı tartışmaya yönelmeyi tercih ettim.

Başlangıçta, tarih tartışmasının yanlışın çürütülmesi ile çözülebileceğini sanıyordum. Meselâ, sanıyordum ki, hatalı gerçeklere dayanan tarihsel efsaneler, “yanlış” olguların karşısına “doğru” olguları çıkarmakla ortadan kalkacaktır. Doğrusu, tarihle ilgili anlaşmazlığın öncelikle doğru ve yanlışla ilgili olduğuna inanıyordum. Mamafih, kısa zamanda anladım ki, tarih tartışması büyük ölçüde “olgular”la değil fakat “değerler”le, dünyanın gerçekte nasıl olduğuyula değil de nasıl olması gerektiğiyle ilgilidir. Sonunda, tarihle ilgili esas tartışmanın büyük ölçüde ideolojik anlaşmazlık olduğuna karar verdim. Benim

8

KAPİTALİZM VE TARİHÇİLER: KAPİTALİZM HAKKINDA MİTLER

RALPH RAICO

ÇEVİREN: MEHMET N. TANILIR

GİRİŞ

FRIEDRICH HAYEK, *Kapitalizm ve Tarihçiler* adlı kitabın giriş yazısı olan “Tarih ve Siyaset” başlıklı makalesinde “tarihsel hâdiselere ilişkin siyasi düşünce ve görüşler her zaman birbiriyle yakından bağlantılıdır ve dâima öyle olmaları gerekir” demiştir.¹

Bu beyanın ilk bölümü, en azından, birçok tecrübe ile doğrulanmıştır. Anti-kapitalist tarihsel yorumlamaların yayılmasının olayların akışı üzerinde güçlü bir etkisi olmuştur ve bugün bile etkili olmaya devam etmektedir. Bunun güncel bir örneği Amerika Birleşik Devletleri’nde hükümet tarafından Microsoft’a karşı açılan anti-tröst davasıdır. Bu hâdise olurken Amerikalıların çoğunluğu, bir kamuoyu yoklamasına göre, Microsoft’u des-

teklemeye devam etmektedir (Bu yoklamaya göre, Bill Gates, Amerika’da Bill Clinton’dan çok daha popüler bir kimsedir).

Bununla birlikte, büyük medya dâhil siyasal sınıf, en başarılı Amerikan şirketine yapılan bu saldırıyı desteklemektedir. Hiç şüphe yok ki, bu sınıfın düşünceleri 19. Yüzyıl’ın sonu ve 20. Yüzyıl’ın başında tekeller ve tröstlere ilişkin hemen hemen dünyanın bütün üniversitelerinde öğretilen şeylerle şartlanmıştır. Buna göre, tekeller ve tröstler sınırsız rekabetin kaçınılmaz sonuçlarıydı ve tüketicilerin çıkarları tekellerle tröstleri evcilleştirecek katı hükümet eylemlerini gerektirmekteydi. Anti-tröst kanunlarının –eğer geçmişte piyasa şartlarına uymuşlarsa bile– bugünkü piyasa şartlarına uymadığı gerçeği insanların “tarihin öğreticiliği”ne dâir inancına kıyasla çok daha az ağırlık taşımaktadır.

Mont Pelerin Topluluğu’nun 1951’de Beauvallon’da yaptığı toplantıdaki bir panelde tarihçilerin kapitalizmi ele alış tarzları tartışıldı. Tarihçiler bu toplantıda en önemli tarihî olayı –kapitalizmin işçi sınıfın hayat şartlarını kötüleştirdiği iddiasını– ele aldı. Daha sonra, bu toplantıda sunulan üç tebliğ bir araya getirildi ve Hayek’in takdim ve giriş makalesi ile birlikte yine Hayek’in editörlüğünde *Kapitalizm ve Tarihçiler (Capitalism and Historians)* adıyla kitap olarak 1954’te yayınlandı.

Benim bildiğim kadarıyla, ilk yayınlandığından beri, bu kitabın sürekli yeni baskıları yapıldı. Bunun sebebi gayet basittir: Kitabın ana tezlerinin hâlen geçerliliğini koruyan olağanüstü önem ve değeri.

“KAPİTALİZM Mİ” YOKSA “KAPİTALİSTLER Mİ?”

Şimdi terminoloji sorununa dâir bir giriş yapmanın sırasıdır. Hayek’in derlemesinin başlığında kapitalizm teriminin kulla-

nılması belki bir talihsizlikti. Mukayeseli sistemler tartışması açısından bu kesinlikle talihsizliktir. Çünkü sosyalizm sosyalistler tarafından desteklenen sistemse, o zaman, kapitalizmin destekçileri kimlerdir? Onları (kapitalizmi destekleyenleri) nasıl adlandırmalıyız? Tarih yazımı açısından da bu terim mahzurlar taşımaktadır. Bu terim, sık sık belirli kapitalistlerin veya kapitalist grupların entrikalarının bir sonucu olan eylemlerin, geçmişte olduğu gibi, sistemden kaynaklanan eylemlerle karıştırılmasına yol açmıştır.

Bu yüzden, emperyalizm vâkıalarını izah ederken, sık sık yapıldığı gibi, ilerlemek ve ticarî çıkar ile imâlâtçılığın ve bankaların belli motivasyonlarına dikkati çekmek yeterli değildir. Bazı kapitalistlerin emperyalist yayılcılığı veya köleliği veya savaşı ve savaş hazırlığını kişisel olarak bundan çıkar sağladıkları için desteklemeleri liberaller açısından sürpriz değildir. Siyasetin bu özelliği en azından Turgot'un ve kendi dönemlerinin merkantilist politikalarını telin eden diğer 18. Yüzyıl liberallerinin zamanından beri bilinmektedir. Bu alanlardaki her şeyi alçakça kapitalist komplolar olarak gören sosyalistler gerçeğin farkında olmayabilirler, ancak, yaptıkları, tek kelimeyle, geçmişin büyük liberallerinin ayak izlerini tâkip etmektir.

Şuna işaret edilebilir ki, bazı önemli vâkıalarda, serbest piyasa sisteminin suçlandığı üzücü gelişmelerin sorumlusu, kapitalizmin kendisini bir yana bırakın, kapitalistler bile değildi. Örneğin, 1900'ler civarındaki denizaşırı Amerikan emperyalizmi ve emperyalizm çağındaki Fransız yayılcılığı kapitalistlerin değil, fakat, büyük ölçüde, askerî görevliler ile hükümet memurlarının eseri idi. Fransız emperyalizmi Somali, Filipinler veya Batı Afrika'daki büyük Fransız servetine (mülküne) ilgisiz olan işadamlarından çok az teşvik görmüş-

KAPİTALİZMİN ETİĞİ

HENRY HAZLITT

ÇEVİREN: NEJDET KANDEMİR

SOSYALİST BİR İFTİRA KELİMESİ

YAYGIN OLARAK, AHLÂKÎ ve iktisadî bakış açıları arasında veya ahlâk ile iktisat arasında çok az bir ilişki olduğu varsayılır. Aslında, aralarında sıkı bir ilişki vardır. Her ikisi de insan davranışı¹, tavır², kararı ve tercihi ile ilişkilidir. Ekonomi bilimi, insan davranışının ve insanların tercihlerinin nedenleri, sonuçları ve etkilerinin *tanımı, açıklanması veya analizidir*. Fakat biz insan davranış ve kararlarının *haklılığına*, bir davranış veya kararın ne olması *gerektiği* sorusuna veya şu ya da bu davranışın yahut davranış kurallarının sonuçlarının birey veya toplum için uzun dönemde daha *iyi* olup olmayacağı sorusuna geldiğimizde ahlâkın alanına girmiş oluruz. Bir ekonomik po-

litikanın bir değerine nazaran istenilirliğini tartışmaya başladığımızda da durum böyledir.

Ahlâkî hükümlere kurumların, prensiplerin veya davranış kurallarının ekonomik sonuçlarının analizinden bağımsız olarak (veya bunlardan soyutlanmış hâlde) ulaşamaz. Etik ile uğraşan çoğu filozofun ekonomi bilimini görmezden gelmesi ve hatta ekonomik prensipleri anlayan filozofların onları etik problemlere uygulamadaki başarısızlıkları (ekonomik prensiplerin etik gibi yüce ve ruhanî bir disiplin üzerine uygulanamayacak kadar materyalist ve günlük/sıradan bir konu olduğu veya ahlâkla ilgisi bulunmadığı varsayımına dayanarak) ahlâkî analizin gelişmesinin önünü tıkamaktadır ve onun başarısızlığının sebeplerinden biridir.

Aslında, ekonomik yönü olmayan bir ahlâk problemi neredeyse bulunmamaktadır. Günlük ahlâkî kararlarımız çoğunlukla ekonomik kararlardır ve günlük ekonomik kararlarımızın da neredeyse tamamının ahlâkî yönleri bulunmaktadır.

Dahası, bugünün çoğu ahlâkî tartışması tam da ekonomik örgütlenme sorunları etrafında cereyan etmektedir. Geleneksel “burjuvazi” ahlâkî standartlarına ve değerlerine karşı en önemli meydan okuma Marksistlerden, sosyalistlerden ve komünistlerden gelmektedir. Saldırı altında olan kapitalist sistemdir; ve kapitalist sisteme asıl olarak materyalist, bencil, adaletsiz, ahlâksız, acımasızca rekabetçi, hissiyatsız, vahşî ve yok edici gibi ahlâkî sıfatlar ve gerekçelerle saldırılmaktadır. Eğer kapitalist sistem gerçekten korunmaya değerse, ahlâkî gerekçelere dayalı sosyalist saldırıların yanlış ve mesnetsiz olduğunu gösteremedikçe, onu, sâdece daha üretken olması gibi teknik gerekçelere dayanarak savunmak yanlış ve dayanaksız olacaktır.

Böyle bir tartışmanın daha başında kendimizi ciddi bir semantik dezavantajla karşı karşıya bulmaktayız. Sistemin adı bile onun düşmanlarınca verilmiştir. O, bir iftira kelimesi niyetiyle kullanılmak istenmiştir. Kapitalizm ismi nispeten yenidir. Karl Marx ve Engels henüz onu düşünmemiş olduklarından, bu isim 1848'de yazılan *Komünist Manifesto*'da yer almaz. Onların veya onların arkasından giden bir kişinin bu kelimeyi ortaya atma mutluluğuna ermesi ancak 6 yıl sonra olmuştur. Bu isim amaçlarına tam olarak uyuyordu. Kapitalizm, tamamen kapitalistler tarafından ve kapitalistler için işletilen bir ekonomik sistemi ifade ediyordu. İsim, bu kendine ekli çağrışımı hâlâ muhafaza etmektedir. Bu nedenle kelime kendiliğinden kötü anlamlıdır. Popüler tartışmada kapitalizmin savunulmasını zorlaştıran bu isimdir. Bu kavramsal ayak oyununun neredeyse mükemmel derecede başarılı oluşu, pek çok insanın komünizm için ölmeye istekli iken, kapitalizm için ölecek çok az kişinin bulunmasının önemli bir açıklamasıdır.

Bu sistemin en az yarım düzine adı bulunmaktadır ve bunların hepsi sistem için (kapitalizmden) daha uygun ve onu daha iyi tanımlayıcıdır: Üretim Araçlarının Özel Mülkiyeti Sistemi, Piyasa Ekonomisi, Rekabetçi Sistem, Kâr-Zarar Sistemi, Serbest Girişim, Ekonomik Özgürlük Sistemi. Ancak, bu saatten sonra, kapitalizm kelimesini atmaya çalışmak yalnızca anlamsız olmaz, aynı zamanda oldukça gereksizdir de. Çünkü, iftira niyeti taşıyan bu kelime en azından kasıtsız olarak tüm ekonomik gelişme, ilerleme ve büyümenin kapital birikimine (üretim araçlarının miktar ve kalitesindeki sürekli artışa), makinelere, tesislere ve ekipmanlara bağımlı olduğuna dikkat çeker. Buna göre, kapitalist sistem bu büyümeyi teşvik etmek için diğer herhangi bir alternatiften daha fazlasını yapmaktadır.

10

PIYASA EKONOMİSİNİN ABC'Sİ

HENRY HAZLITT

ÇEVİREN: FUAT ERDAL

EKONOMİK HAYATI ORGANİZE ETMENİN yalnızca iki yolu vardır. İlkinde, ailelerin ve bireylerin gönüllü tercihleri ve gönüllü işbirlikleri ekonomik hayatı organize eder. Bu düzenlemeye serbest piyasa denir. Diğerinde ise, bir diktatörün emirleri bunu yapar. Buna ise kumanda ekonomisi adı verilir. Kumanda ekonomisinin aşırı biçimine, yani organize bir devletin üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulundurduğu sisteme, sosyalizm veya komünizm denir. Ekonomik hayat, esas itibarıyla, bu sistemlerden biri yahut diğeri ile organize edilir.

Şüphesiz, bugün birçok ülkede görüldüğü gibi, bunların bir karışımı da mümkün olabilir. Fakat, karışım genellikle istikrarsızdır. Eğer ekonomik sistem serbest piyasa ekonomisi ile ku-

manda ekonomisinin bir karışımı ise, bu ekonominin kumanda bölümü sürekli genişleme eğiliminde olur.

Burada bir özellik vurgulanmalıdır. ‘Serbest’ piyasa, asla, herkesin dilediğini yapmakta serbest olması anlamına gelmez. Tarihin başlangıcından beri insanlık, yazılı veya yazılı olmayan hukuk kuralları çerçevesinde idare edilmiştir. Diğer sistemlerde olduğu gibi, serbest piyasada da insanların birbirini öldürmesi, rahatsız etmesi, soyması, birbirine iftira atması veya kasıtlı olarak zarar vermesi yasaklanmıştır. Aksi hâlde, seçme özgürlüğü ve diğer bireysel özgürlükler imkânsız hâle gelir. Fakat, ekonomik sistem ya tamamen serbest piyasa ekonomisi olmalı ya da kumanda sistemi olmalıdır.

Marksizmin ortaya çıkması ve hızla yayılması, iktisadî konuları tartışan çoğu insanın kafasını karıştırmıştır. Son zamanlarda, çok seçkin bir kişi, ‘yalnızca pazar yerinin güçlerine cevap veren’ ve ‘çoğunluğun ihtiyacından ziyâde azınlığın kâr güdüsü tarafından’ idare edilen ekonomik sistemlerin sona erdiğini beyan etti. Bu kişi, böyle bir sistemin, ‘dünyanın gıda arzını hepten tehlikeye sokacağı’ yolunda bir uyarıda bulundu.

Bu açıklamaların samimiyetine şüphe yoktur. Fakat, bunlar, cümlelerin insanları nasıl ele verdiğini (insanlara nasıl ihanet ettiğini) göstermektedir. Kâr güdüsünün, kârını başkaları pahasına elde eden ve zaten zengin olan küçük bir gruba mahsus, dar anlamda bencil bir güdü olduğuna inanmaya başladık. Ama geniş anlamında kâr güdüsü, hepimizin paylaştığı ve paylaşmak zorunda olduğu bir güdüdür. Şartları kendimiz ve ailemiz için daha uygun hâle getirmek, bizim evrensel güdümüzdür. Bu, insanın içinden gelen bir güdüdür. Bu, bir babanın, yalnızca kendini değil, eşini ve çocuklarını da besleyip

barındırma ve tüm ailenin ekonomik şartlarını, dâima, mümkün olduğunca iyileştirme güdüsüdür. Bu, bütün üretken faaliyetlerin baskın güdüsüdür.

GÖNÜLLÜ İŞBİRLİĞİ

Bu güdüye genellikle 'bencillik' denir. Şüphesiz, kısmen öyledir. Ama, insanlığın (yahut herhangi bir hayvan cinsinin) birazcık bencil olmadan ayakta (hayatta) kalabileceğini düşünmek zordur. Bir birey, diğer varlıklardan önce kendisinin hayatını garantiye almaya çalışır. Kâr güdüsü, nâdiren bencillik olarak adlandırılır.

İlkel bir toplumda, temel 'birim', genellikle, birey değil, ailedir, hatta klandır (aşirettir). İşbölümü aile ile başlar. Baba avlanır, toprağı eker biçer; anne yemek pişirir, çocuk doğurur ve büyütür; çocuklar odun toplar... Klanda veya daha geniş gruplarda, daha fazla işbölümü ve uzmanlaşma ortaya çıkar. Çiftçiler, marangozlar, tesisatçılar, mimarlar, terziler, berberler, doktorlar, avukatlar, rahipler vb. vardır. Bunlar ürünlerini mübadele ederek birbirlerine/birbirlerinden gerekli şeyleri tedarik ederler. Uzmanlaşma sayesinde, üretim miktar bakımından muazzam ölçüde artar ve inanılmaz derecede randımanlı ve uzmanlığa dayalı hâle gelir. Yoğun bir gönüllü verim kâr işbirliği ve gönüllü bir mübadele sistemi doğar.

Her birimiz (belli sınırlar içerisinde) uzmanlaşacağımız mesleği seçmekte özgürüz. Ve bunu yaparken, bu meslekteki nisbî kazançları; o mesleğin kolaylık ve zorluğunu; hoş olup olmamasını; işin gerektirdiği özel beceri, yetenek ve eğitimleri dikkate alırız. Kazancımızı, başkalarının hizmetimize biçtiği/verdiği değer belirler.

11

SERBEST TİCARET ÜZERİNE YEDİ AHLÂKÎ İLKE

DANIEL T. GRISWOLD

ÇEVİREN: EMRAH AKKURT

ABD’NİN TİCARET POLİ-
tikası her zaman
“iktisadî fayda” açısın-
dan ele alınır: Serbest ticaret
gelirleri artırıyor mu, azaltıyor
mu? istihdam mı yaratıyor yok-
sa, işyerlerini mi kapattırıyor?
Birleşik Devletler endüstrisine
yararlı mı, yoksa zararlı mı? Fa-
kat istatistiklerin ve anekdotların
ardında, insan doğası hakkındaki
ahlâkî varsayımlar, bireyin ba-
ğımsızlığı ve özgür bir toplumda
hükümetin görevi konuları yatı-
yor. Serbest ticaret insanlara is-
tedikleri şeyi ulaştırabilir ve yeni
ürünler verimliliği muazzam
ölçüde artırabilir, fakat serbest
ticaret, ahlâkî olarak, korumacı-
lıktan üstün müdür?

Nisan ayında Quebec’te ya-
pılan Amerika Kıtası Zirvesi sı-
rasında serbest ticaret, onu, de-
mokrasinin altını oyan bir şey ve

fakirleri sömüren zenginlerin bir aracı olarak görüp lânetleyen anti-kapitalist bir kitle tarafından protesto edildi. Bazı inançlı muhafazakârlar ise serbest ticareti şeytanın bir oyunu olarak görüyor. Reform Partisi'nin başkan adayı Pat Buchanan 1998 yılında çıkan *Büyük İhanet (The Great Betrayal)* adlı kitabında, serbest ticaret doktrinini, "kilise ve kraliyete isyandan doğan seküler bir anlayış" olarak vasıflandırıyor. Aile Araştırma Konseyi eski müdürü ve Birleşik Devletler'in yenik başkan adayı Gary Bauer ise Amerika'nın Çin'le ticaretini, Sovyetlere verilen tâvizlerle kıyaslamaktadır.

Başkan Bush, mayıs ayında Kuzey ve Güney Amerika Konseyi önünde yaptığı konuşmada, "Serbest ticaret, yalnızca ekonomik bir fırsat değil, aynı zamanda ahlâki bir zorunluluktur. Ticaret işsizler için iş yaratır. Serbest pazarlar için müzakere ettiğimiz zaman dünyanın yoksul kesimine yeni umutlar taşıyoruz. Serbest ticareti teşvik ettiğimiz, yaygınlaştırdığımız zaman ise siyasî özgürlüğü teşvik etmiş oluyoruz. Sınırlarını ticarete açan toplumlar, bir çırpıda ve hatasız bir şekilde olmasa da, mâkûl bir zaman içinde demokrasiyle kucaklaşacaklar" diyerek ahlâk tartışmalarına katıldı.

Serbest ticaret yanlıları, görüşlerini açıklarken, ahlâki tartışmalara girmekten kaçınmamalıdır; böylesi tartışmaların kültürümüzdeki yeri çok eskilere dayanır. Yunanlı şair Homeros, Odessa destanını ticaretin etkilerinden bahsederek güçlendirir.

Cyclopların bir tek gemileri yok diye
Burnu koyu vişne çürüğü
Hiçbir tersaneli de bulunmaz orada
Eli ayağı düzgün bir gemi mimarı
Uzak limanların çağrısına doğru
Onları götürecek bir tek gemileri bile yok
Oysa kalmadı

Ticareti kendilerinden gayrı yapan insan
 İşte böylesi ustalar
 İçinde yaşamanın doyumsuz olduğu
 Bir cennete çevirmelidirler bu adayı

Eski İncil, zenginliğin beraberinde kibiri de getirebileceği uyarısında bulunmakla birlikte uluslararası ticareti peşinen mahkûm etmemektedir. İlk Krallar kısmında, ticaretin Kral Solomon' un yarattığı uygarlığın bir parçası olduğu gerçeğini aktarmaktadır: “Solomon, denizlerde ticaret yapan bir filoya sâhipti. Her üç yılda bir ülkeye dönen gemiler, çeşitli hayvanların yanı sıra fildişi, gümüş ve altın getirirdi.” Yeni İncil'in (Mathew) ikinci kısmında, İsa henüz bebekken ona çeşitli hediyeler getirmek üzere Arabistan'a ve hatta Pers topraklarına kadar gitmiş olan, Doğu'nun meşhur âkil adamlarının hikâyesini okuruz.

Tevrat'ta adı geçen peygamberlerden Ezeziel, Akdeniz'in hareketli liman şehri Tyre halkına, “Ticaretteki üstün yetenekleri sayesinde zenginliklerini artırdıkları, ancak, bu zenginlik yüzünden kibirlerinin büyüdüğü” uyarısında bulunuyor. Fakat, İncil tüccarlardan sert bir şekilde bahsederken bile, kınanan şey uluslararası serbest ticaret değil, tüccarların karakter ve niyetleridir. Günah olan ticaret yapmak değil, ayarsız teraziler kullanmak, açgözlülük, haddinden fazla lüks içinde yaşamak ve zenginlikle beraber gelen kibir meylidir. Bu bakımdan, bilimsel buluşlar ve çalışkanlık ne kadar günahsa, ticaret de o kadar günahtır.

Milâttan sonraki birkaç yüzyıl içinde yaşamış kimi teologlar ve filozoflar ulusların kendi aralarında yürüttüğü ticareti Tanrı'nın bir armağanı olarak görmüşlerdir. Dartmouth Koleji profesörlerinden Douglas Irvin 1996'da çıkan *Against the Tide: An Intellectual History of Free Trade* adlı kitabında, ticare-

12

ENTELEKTÜELLE- RİN KAPİTALİZM DÜŞMANLIĞI

ERNEST VAN DEN HAAG

ÇEVİREN: RAMAZAN GÖZEN

ASIL İŞİ FİKİRLER ÜRET-
mek ve fikirleri yönlendirmek olan insanlara entelektüel denir ve bunlar iki gruba ayrılırlar: Birincisi, yeni fikirler geliştiren yaratıcı entelektüeller; diğeri, yaratıcı entelektüelleri izleyen ve genellikle ikinci el fikirlerle uğraşan, bazen bayağlık noktasına veya daha da ötesine gidebilen ve görev icabı öyle görünen (*nominal*) entelektüellerdir.

Teknolojik gelişmeler sonucu eğitimin yaygınlaşması ile birlikte her türden entelektüelin sayısı önemli ölçüde arttı. Beşerî ve sosyal bilimler profesörleri, hukuk profesörleri, gazeteciler, edebiyatçılar, sanatçılar ve eleştirmenlerin hepsi de entelektüel ismini aldılar. Fakat, fen bilimleri yahut soyut bilimlerle meşgûl olan kişiler (örneğin matematikçiler), nâdiren entelektü-

el olarak adlandırılırlar. İşte bu nedenle, bir İngilizce profesörü entelektüel olarak isimlendirilirken Nobel ödülü kazanmış bir kimyacının ise bu şekilde isimlendirilmemesi yaygın bir durumdur. Bu garip sınıflandırma nisbeten yenidir.

Sayıları dâima az olmakla birlikte, yaratıcı entelektüelleri Platon ve Aristo'dan beri görmekteyiz. Platon'dan bu yana entelektüeller, dünyayı, en azından toplumu ve devleti kendilerinin yönetmesi gerektiğine inanırlar. Platon, filozofların kral ya da kralların filozof olmasını isterdi. Zira, onun zamanında entelektüeller filozof olarak adlandırılırlardı. O zamandan beri, entelektüeller, toplumun genellikle kendilerinin görüşlerinden yoğun biçimde etkilenmiş olmasına rağmen kendilerine yeterince iktidar/güç verilmemesinden kızgınlık duymuşlardır. Entelektüeller, zenginlik ve iktidar gücü elde etmiş kişilerin, kendilerine âit olduğuna inandıkları ahlâkî ve akli kriterlere göre seçilmemiş olmasını kabûl etmekte güçlük çekerler.

Entelektüeller, devrimlere öncülük etmeleri sonucu iktidara geldikleri zaman bile, aradan kısa bir zaman geçtikten sonra iktidar heveslisi bürokratlar tarafından geriye itilirler. Robespierre ve Rus devrimcilerinin kaderi bu olguyu yeterince delillendirmektedir.

***

Robert Nozick, "Entelektüeller Kapitalizme Niçin Karşı Çıkar?" (*Socratic Puzzles*, Harvard University Pres, 1997) adlı eserinde, liselerdeki genç entelektüellerin üstün zekâ ve yeteneklerinin öğretmenleri tarafından takdir ve çok iyi taltif edildiğini, bu kimselerin iş dünyasına veya herhangi bir mesleğe girmeleri hâlinde aynı takdir ve taltifi görememeleri sonucu hayâl kırıklığına uğradıklarını ileri sürmektedir. Bu öğrenciler,

üstün zekâlarının okul ortamında benimsenmiş olmasını görmeye o kadar çok alışmışlardır ki, okul sonrası hayatlarında da aynı şeye hakları olduğunu düşünürler. Kendilerinin üstün yeteneklerinin takdir edilmediğini fark ettiklerinde sinirlenirler ve hak ettiklerini hissettikleri şeyi kendilerine vermeyen kapitalist sisteme cephe alırlar.

Nozick'in görüşünün iki açıdan yanlış olduğuna inanıyorum. İş dünyasının entelektüelliğe değer vermediği veya entelektüelliğe göre promosyon yapmadığı şeklindeki görüş gerçeklere uygun değildir. Çoğu zaman yüksek zekâ, hızlı yükselmeyi sağlar. Fakat bu, yükselemeyen ve geride kalan kişilerin bu duruma kızgınlık duyuyor olmaları gerçeğini ortadan kaldırmaz.

Daha önemlisi, Nozick'in üstün zekâlı öğrencilerin liselerde otomatik olarak ödüllendirildikleri şeklindeki görüşünün hayli yanlış olduğunu düşünüyorum. Lisede itibar (prestij) kazanımı, büyük oranda atletik yeteneğe ve popüleriteye bağlıdır. Entelektüellik bazan bir avantaj olmasına rağmen çoğu zaman da bir handikaptır. Öğretmenler, entelektüel yeteneği sevebilirler, fakat lisede öğretmenler tarafından sevimli öğrenciler için o kadar önemli değildir. Zira, öğrenciler, kendi arkadaşları nazarında itibar sâhibi olmayı yeğlerler.

Üniversitelerde bile, daha çok, entelektüel olmayanlar itibar kazanır. Entelektüel yetenek sayesinde itibar kazanılması ve dereceler elde edilmesi ancak yüksek lisans döneminde mümkündür. Eğer Nozick'in ileri sürdüğü gibi lise öğrencileri mezun olduktan sonra hayatta hayâl kırıklığına uğruyorlarsa, bunun nedeni, onların bu dünyanın taleplerini karşılayamamış olmalarıdır. Çünkü, lise eğitimi, çok nâdiren, atletik güç dışı yeteneklerin kazanılması ve kullanılması ile ilgili çabaları gerektirmektedir.